תלמוד בבלי · אחרונים · אור הישר · סדר נזיקין

אור הישר על מכות

הרב שמואל יצחק הילמן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אור הישר על מכות

הרב שמואל יצחק הילמן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אור-הישר-על-מכות/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 5
דף ג. 5
דף ג: 6
דף ד. 7
דף ד: 7
דף ה. 8
דף ה: 9
דף ו. 10
דף ו: 11
דף ז. 12
דף ז: 12
דף ח. 13
דף ח: 13
דף ט. 13
דף ט: 14
דף י. 14
דף י: 15
דף יא. 16
דף יא: 16
דף יב. 17
דף יב: 19
דף יג. 19
דף יג: 20
דף יד. 20
דף יד: 21
דף טו. 21
דף טו: 22
דף טז. 22
דף טז: 23
דף יז. 24
דף יז: 25
דף יח. 25
דף יח: 25
דף יט. 26
דף יט: 26
דף כ. 27
דף כ: 27
דף כא. 27
דף כא: 28
דף כב. 28
דף כב: 29
דף כג. 29
דף כג: 30
דף כד. 31
דף כד: 32

דף ב.

במשנה כיצד העדים נעשים זוממין מעידים אנו באיש פלוני שהוא ב"ג או ב"ח אין אומרים יעשה זה ב"ג או ב"ח תחתיו אלא לוקה ארבעים, ע' שעה"מ פ"ו ה"י מביאת מקדש ובס' תשובות רבי אליעזר סי' ט"ו וע"ע בריטב"א ובת' הגרע"א סי' קע"ט ובתומים סי' ל"ח.

שם מה"מ אריב"ל דא"ק ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו כו' בר פדא אמר ק"ו ומה המחלל אינו מתחלל הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא יתחלל, וקשה בשלמא ריב"ל הורה להאי קרא גופיה דבאופן כזה ליתא לדין הזמה, משא"כ לבר פדא דמצד הכתוב אין לו שום הכרעה לחלק בין זוממי חלל לשאר זוממין. וכיון דפשטות הכתוב אינו מחלק ביניהן, א"כ הוא דן ק"ו נגד פשוטו של מקרא דזוממי הלל שוין לכל הזוממין. ול"ד לכל המקומות דדייניגן ק"ו דהתם הדין החדש אין לו שום הוראה בכתוב כלל לכן ילפינן ליה בק"ו מאיזה דין אחר המפורש בקרא, אבל הכא דרחמנא סתמינהו לפי דעתו הוא שלא לחלק ביניהם והיכי אתא ק"ו ואפיקתיה מקרא, לבד זה בלתי מובן מדוע. נאיד בר פדא להוכיח דין המשנה מגופיה דקרא כדדריש ריב"ל וצ"ע כעת.

תוד"ה מעידין. תימא כיון דאם הוזמו אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה כו' הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה ואין זה עדות וי"ל כיון דלוקין הויא כאשר זמם והוי שפיר אתה יכול להזימה ע"כ, והנה בזה תתיישב ג"כ מה שיש להקשות בקידושין ע"ג ע"ב, אהא דתניא חיה נאמנת לאמר דזהו בכור, ואע"ג דע"י עדותה מפקינן חמש סלעים דכהן, ובזה הויא עדות שאי אתה יכול להזימה דהיא אין לה מה לשלם רק אחרי דתתאלמן או תתגרש כדתנן בב"ק פ"ז ע"א ואולי לא תתאלמן ולא תתגרש לעולם, וסתמא דהש"ס ודאי לא איירי דוקא בפנויה אלא אפילו כשהחיה היא אשת איש, ובע"כ דכל היכא דליכא לקיומי ביה כאשר זמם בפועל, אז לקי כמו הכא, וכיון דע"י מלקות נתקיים כאשר זמם, אז הוי נמי עדות שאתה יכול להזימה נובי"ק חאה"ע סי' נ"ז נ"ח ובת' הגרע"א ס' קע"ו.

בא"ד ועוי"ל דגבי עדות דב"ג וחלוצה לא חיישינן כלל באתה יכול להזימה כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' ע"ב וסי' ע"ד ובאבני מלואים סי' ז' ס"ק י"ב.

תוד"ה מעידין השני. וא"ת האיך אתם יכולים לחייבו גלות בעדותן והא יכול לאמר מזיד הייתי, ע' מה שתירץ בזה בס' שאילת דוד ח"ב קונטרס החידושים וע"ע בת' שבות יעקב ח"א חח"מ סי' ק"ע ובתומים קונטרס כללי מגו אות ק"ד ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' ק"צ.

תוד"ה כל הזוממין. אבל בד' מיתות ב"ד פשיטא נמיתם ככל חייבי מיתות, ע' בס' מעין החכמה דף י"ד ע"א.

דף ב:

אלא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מניין כו', ע' ברמב"ן לסה"מ שרש שלישי.
שם ותיפוק ליה מלא תענה משום דהוי לאו שא"ב מעשה וכל לשאב"מ אין לוקין עליו, וקשה הלא כל ענין דלשאב"מ אין לוקין עליו ילפינן לקמן ר"פ הלוקין משום דגבי מלקות כתיב אם לא תשמור לעשות, ולעשות משמע בלשון הכתוב מעשה, ולפ"ז הרי נוכל לאוקים קרא דלא תענה בעדים זוממין כקושית הש"ס, ואפ"ה לא תקשה מהא דלית בה מעשה לפ"מ דבב"ק ד"ה ע"א אמרינן דפעולת העדים זוממין אע"ג דלית ביה מעשה רחמנא קרייה מעשה דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, הרי חזינן דתיבת לעשות דכתיב גבי עדים זוממין נחשבת בלשון התורה מעשה, ולפ"ז מדוע לא נימא נמי דהאי תיבה גופה דכתיב בקרא דאם לא תשמור לעשות יורה ג"כ על עדים זוממין דבדידהו נחשבת למעשה וצ"ע כעת, וע' בתוס' כתובות מ"ה סוף ע"ב ובנובי"ת חא"ח סי' ע"ו.
שם וכל לאו שא"ב מעשה אין לוקין עליו, הארכתי בזה בחידושי לתמורה ד"ב וד"ג.
שם מ"ט דר"ע קסבר קנסא הוא וקנס אין משלם ע"פ עצמו כו', ע' ש"ך חו"מ סי' ל"ח סק"א ובתומים סי' כ"ט סק"ו.
תוד"ה ומה הסוקל. לכך פיר"ת דה"ק ומה הסוקל אינו נסקל פי' אדם שסוקל חבירו באבנים ומת דנידון בסייף ולא בסקילה כו', ע' מהרש"א ובנובי"ק חאה"ע סי' ע"ב.

דף ג.

א"ר יהודא אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו כו', ע' שער משפט סי' ל"ח סק"ב.
שם והא תניא אין עד זומם משלם ממון עד שיזומו שניהם, ע' גבורת ארי בחידושיו לקמן ד"ה ע"ב ובנובי"ק חאה"ע סי' ע"ב.
שם כל כמיניה כיון שהגיד שוב א"ח ומגיד כו', ע' ש"ך חו"מ סי' ל"ח סק"א ובקצוה"ח שם.
במשנה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו כו', ע' בת' הרמ"א סי' פ"ו וע"ע בת' הרא"ש כלל צ"ח סי' ז'.
במשנה מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז ע"מ ליתנו לו מכאן ועד עשר שנים אומדים כו', ע' בת' הרדב"ז ח"א סי' פ"ד ובס' אבן ישראל מהגר"י סלנטר ז"ל דרוש ג' וע"ע בריטב"א ובס' חזקה רבה חח"מ ס"ס ד'.

שם המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו כו', ע' קצוה"ח סי' ס"ז סק"ג ובשער משפט שם ובמש"כ בחידושי לערכין כ"ח ע"ב.
שם תוד"ה באומר. לכאורה משמע דכי אמר הכי משלם חלקו כו' ולא נראה דהא ליתא דמשלם ממון כו', ע' מהרש"א ובנתיבות סי' ל"ח סק"ב.

דף ג:

הב"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד כו', ע' תומים סי' ע"ז סקי"ג.
שם המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין, ע' במיוחסות סי' כ"ב.
שם א"ד א"ר יהודא א"ש המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו ע' תשב"ץ ח"ב סי' צ"ט ושם ח"ד סי' כ"ב ובמיוחסות סי' רנ"ו.
שם וא"ר אמר שמואל האומר לחבירו ע"מ שלא תשמיטני שביעית שביעית משמטת לימא קסבר שמואל מתנה עמש"כ בתורה הוא וכל המתנה עמש"כ בתורה תנאו בטל וקשה הלא אפ"ל דטעמא דשמואל הוא משום דבקרא כתיב תעשה שמיטה. ולהכי:
אע"ג דדין התורה הוא לשמט, מ"מ תלוי נמי בדעתיה, ולכן אם התנה כן מתחילתו שלא תשמט מהני, ולא הוי נמי מתנה עמש"כ בתורה כיון דההתורה גופה תלי ג"כ בדעתו, וי"ל דבע"כ דעת המלוה והלוה אינו מעלה ומוריד, דהא תנן בשביעית פ"י מ"ב השוחט את הפרה וחלקה בר"ה אם היה חדש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט ע"ש, הרי בהדיא אע"ג דשניהם חשבו שהוא יום ראשון של ר"ה דמוצאי שביעית, רק מפני שנמצא שהוא סוף שנה שעברה משמט, ואין מתחשבין עם חסרון ידיעתם, ועמש"כ בחידושי למס' שביעית שם, וע"ע במל"מ פ"ח ה"א מה' מלוה ובת' הריב"ש סי' ש"ה ובקונטרס בכור שור ובתשב"ץ ח"ב סי' י"ז ובמש"כ בחידושי לב"מ נ"א ע"א ושם צ"ד ע"א,
שם המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום כו', ע' בס' חזקה רבה חאה"ע סי' קכ"ד וע"ע ראב"ן סי' קי"א.
שם אלא מה ת"ל שנת השמיטה לאמור לך יש שמיטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה חבירו סתם כו', ע' מה שהאריך בזה בס' כלכלת שביעית ובת' דבר אברהם סי' ל"ב.
שם דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה יל"ד קצת ניהי נמי דתפסו שיעורא רבה דל' יום, אבל ל לשון דאמר מר נופל אם דעה זו' היתה אליבא דכו"ע, משא"כ בזה האיכא נמי תנא דאמר יום אחד בשנה חשוב שנה כדאמרינן בנדה מ"ה ע"א.
שם וכי מה בין זה למגופת חבית א"ל זה חיבור וזה אינו חיבור, ע' בביאור הגר"א לאו"ח סי' שי"ז ס"ק כ"ג ובס' ישכיל עבדי הא"ח ח"א סי' י"ב.
תוד"ה המוסר. ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט ע' תומים סי' ס"ז סק"כ.

דף ד.

ר' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר המראה, ע' חולין ק"ז ברש"י ד"ה אחזותא ובתוד"ה קפדיתו ושם כ"ו ובמש"כ בחידושי שם.
שם וארי"י א"ר חבית מלאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד כו', מכאן מוכח דלולא חשש הג' לוגין שאובין עולה הטבילה בים הגדול כסתימת השו"ע בסי' ר"א ס"ה, וע' במפרשי המשניות פרה פ"ח מ"ח ובמקואות פ"ה מ"ד וע"ע באוצר הגאונים למס' חגיגה דף י"א בחלק התשובות.
במשנה וחכ"א כל המשלם אינו לוקה, ע' בת' שיבת ציון סי' ק'.
רש"י ד"ה לא עלתה לו טבילה. ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין וזה אחד מן הפוסלין את התרומה, ע' מל"מ רפ"ט מאבות הטומאות ובס' מתא דירושלים לירושלמי שבת פ"א ה"ד אהא דהבא ראשו ורובו במים שאובין.
תוד"ה אמר. דהא מדמשויא להו השקה כמחוברים לטהרה מטומאה ה"ה לענין טבילה נמי כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' פ"ה.

דף ד:

אלא ר"מ מ"ט אמר עולא גמר ממוציא ש"ר מה מוציא ש"ר לוקח ומשלם אף כל לוקה ומשלם כו', ע' בתוס' סנהדרין ד"ט ע"א ד"ה דאתרו ובב"ק ע"ד ע"ב ד"ה הוה ליה ובכתובות ל"ב ע"א ד"ה דאין לוקה.
שם מכלל דר' יהודא סבר לאו שא"ב מעשה לוקין עליו מנא ליה אמר עולא גמר ממוציא ש"ר מה מוציא שם רע לשאב"מ ולוקין עליו אף כל לשאב"מ לוקין עליו, וקשה הלא ר' יהודא ס"ל בכתובות מ"ו ע"א דמוציא ש"ר אינו חייב עד שישכור עדים, ומשו"ה קרי ליה בב"ק ד"ה ע"א למוציא ש"ד דיבורא דאית ביה מעשה כדכתבו התוס' שם, ואיך יליף הכא אליבא דר' יהודא לכל לאו שאין בו שום מעשה, ואין לאמר דמלקות מיהא חייב אפילו לא עשה מעשה והמעשה דשכירות עדים הוא רק בנוגע לתשלומין של המאה סלע וכן בב"ק שם איירי לענין כ"ד אבות נזיקין דהיינו נמי תשלומין, דז"א דא"כ מאי פריך הכא מה למוציא ש"ר שכן לוקה ומשלם, הרי התשלומין הוא ענין אחר לגמרי בשביל שכירות העדים והמלקות הוא אפילו בלא שום מעשה, ובע"כ דאגידי יחד ומשו"ה שפיר פריך מה למוציא ש"ר שכן לוקה ומשלם וצע"ק, וע' תוס' שבועות כ"א

ע"א ד"ה חוץ השני ובמש"כ בחידושי לכתובות מ"ה ע"ב וע"ע בשבועות כ"א ע"א ד"ה חוץ השני ובמק"א הארכתי.

שם אלא אר"ל גמר מעדים זוממין מה עד"ז לשאב"מ לוקין עליו אף כל לשאב"מ לוקין עליו, וקשה הלא בב"ק ד"ה ע"א אמרינן אע"ג דלית ביה מעשה רחמנא קרייה מעשה דכתיב ועשיתם לו וגו', ולפ"ז היכי גמר מיניה לעלמא במקום דלית ביה מעשה וגם רחמנא לא קרייה ליה מעשה, וכמ"כ איכא למידק ע"ד התוס' בשבועות כ"א ע"ב שם שכתבו דאע"ג דעד"ז קרינהו רחמנא מעשה מ"מ חשיבי אין בהן מעשה דהא בפ"ק דמכות יליף מיניה ר' יהודא בעלמא דלשאב"מ לוקין עליו ע"ש, ולפמש"כ אדרבה הו"ל להקשות דזהו גופה טעמא בעי מה ענין לשאב"מ דעלמא להא דעד"ז דרק רחמנא קרייה מעשה כנ"ל, ועמש"כ בחידושי לכריתות ד"ד ע"א ולשבועות כ"א ע"א.

רש"י ד"ה שכן קנס וכל קנס חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן לממונא, ע' ומגילת אסתר לסה"מ שרש שמיני.

רש"י ד"ה לומר שאין לוקין עליו. שהעשה האמור אחריו תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו ע"כ, הא דרש"י מפרש מפני ניתוק העשה ולא מפרש דלהכי לא לקי משום דהוה התראת ספק, דכל אימת דאתרו ביה מצי אמר אכתי ליליא הוא, די"ל משום דבחולין פ"ב ע"ב מסקינן דתרי תנאי נינהו אליבא דר' יהודא ולברייתא דלא תותירו דבסוגיין הוי דעתו דהת"ס שמה התראה, וע' בת' הרשב"א סי' קמ"ו ובנובי"ת חאה"ע סי' ע"ז ובמש"כ בחידושי לחולין קמ"א ע"א.

תוד"ה הא ל"ק. משמע הכא דלר"ע דאית ליה דעדים זוממין קנסא לית ליה לאו שא"ב מעשה לוקין עליו כו', ע' תוס' שבועות ד"ד סוף ע"א ובת' מהרי"ל דיסקין ח"ב סי' א' אות י"ח.

בסה"ד לכך נראה דהמקיים כלאים בכרם היינו שעשה גדר סביב הכלאים, ע' עמק יהושע סי' ב' ובס' עולת שמואל סי' ע"ו.

דף ה.

באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו והלא במערב בירה עמנו הייתם ע' תומים סי' ל' סק"ו.

שם מהו דתימא ליחוש לגמלא פרחא קמ"ל, ע' בת' מהרי"ק סי' נ"ב ובש"ש שמעתא ז' פי"ט.

שם אפילו אמרו ערב שבת הרג פלוני את הנפש נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר קטלא הוא כו', ע' נוב"י מ"ת חי"ד סי' ע"ד.

דף ה:

אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו, ע' ריב"ש סי' רס"ו ובת' רמ"א סי' מ"ד.
במשנה אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמור הדין שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג כו', ע' בס' גרש ירחים ע"מ גיטין כ"ט ריש ע"א ובגבורת ארי לעיל ד"ב ע"א.
שם תנא בריבי אומר לא הרגו נהרגין אין נהרגין אמר אביו בני לאו ק"ו הוא א"ל לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא ואיש אשר יקח כו', וקשה להני תנאי ר"ש וראב"ש דס"ל בסנהדרין ע"ד ע"א עונשין מה"ד מנא להו האי דינא דלא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין ומשמע דליכא דפליג עלה, הלא לדידהו איכא למילף בק"ו לא הרגו נהרגין הרגו לא כש"כ וצ"ע כעת, ועמש"כ בחידושי לסנהדרין שם וע"ע תוס' ב"ק ד"ד סע"ב ובביאור הגר"א לחו"מ סי' א' ס"ק כ"א ובעקידה שער צ"ו.
שם עד שלא יאמר יש לי מן הדין מה אם הוזהר. על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו בת אביו ובת אמו לכ"ש הא למדת שאין מזהירין מן הדין, ע' רמב"ן לסה"מ שרש שני ובמעין החכמה דף ט"ו ע"א.
שם א"ר יהודא בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם כו' א"ל שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם כו', עמש"כ בזה הגאון בעל עין אליהו על עין יעקב בספרו דרך אבות על פרקי אבות פ"א אהא דקאמר יהודא בן טבאי אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וע"ע בחידושי גבורת ארי לריש מכילתין.
במשנה להקיש שלשה לשנים מה ג' מזימין את הב' אף הב' יזומו את הג', ולענין הכחשה ע' בת' שבות יעקב קמא חאה"ע סי' קכ"ה ובנובי"ת חאה"ע סי' נ"ז.
שם ר"ע אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר כו' ומה ב' נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' כו', ע' טו"א לר"ה כ"ה ע"ב ובדורש לציון דרוש י"ג ובת' שיבת ציון סי' ק"א ובת' הגרע"א סי' פ"ז וסי' קכ"ד ובתומים סי' ל"ח ד"ה אמנם ובשער משפט ר"ס ל'.
רש"י ד"ה בריבי אומר כך היה שמו. עמש"כ עה"נ וע"ע נובי"ת חא"ח סי' קי"ג.
תוד"ה איסטטית היא. ברב אלפס פי' לשון סטים, ע' בת' כנסת יחזקאל סי' ק"ג.

דף ו.

במשנה א"ד יוסי בד"א בד"נ אבל בד"מ תתקיים העדות בשאר רבי אומר כו', ע' תוס' סנהדרין ד"ט ד"ה בזמן שהתרו ובנובי"ת חאה"ע סי' ע"ו.

שם א"ל רב אחא מדפתי לרבינא מכדי תוך כ"ד ה"ד כדי שאילת תלמיד לרב מאה טובא הוו, ע' כ"מ פ"ב הי"ז מה' שבועות ובמל"מ שם ובת' ושב הכהן סי' כ"א כ"ב.

שם א"ל ר"פ לאביי אלא מעתה הרוג יציל כו', ע' נובי"ק חאה"ע סי' כ"ז ובתומים ר"ס ל"ח ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' ש"א.

שם יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר, ע' ת' הרא"ש כלל סמ"ך סי' א' ובת' הריב"ש סי' קמ"ח ובסי' של"ט ובת' הגרע"א סי' רי"א ובאבני מלואים סי' מ"ב סק"ו ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' ס"ו.

שם היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו כו', ע' ש"ך חו"מ סי' ל"ו ובת' פמ"א ח"ג סי' כ"ה וע"ע בת' הרשב"א סי' אלף קפ"ט ובת' הרא"ש כלל סמ"ך סי' ה' ובח"ס אה"ע ח"א סי' ק' ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' רס"ט.

שם א"ר יהודה א"ש הלכה כר' יוסי ור"נ אומר הלכה כרבי, ע' נוב"י קמא חאה"ע סי' מ"ו.

תוד"ה א"ר יוסי. אבל בד"מ דבשנים נמי כי נמצא אחד מהן קרוב או פסול השני אינו בטל לגמרי דחייב לו שבועה כו', ע' תומים ס"ס צדי"ק.

תוד"ה אמר רבא. דלא קאי רק אדין דעדים זוממין כו' דוקא כי העידו כולם בתוך כ"ד דזה הוי עדות אחת ובעינן עד שיזומו כולם כו', ע' תומים סי' ל' סק"ג.

בא"ד וי"ל שנא ושנא דדוקא גבי נמצא אחד מהן קרוב או פסול חשיב כחד עדות כשהעידו לאחר כ"ד מפני שהם אומרים אמת כו', ע' דורש לציון דרוש י"ג.

תוד"ה אלא מעתה. א"נ מפני שהוא שונא ושונא פסול לעדות, ע' בת' מהרי"ל דיסקין ז"ל חלק הפסקים סי' ל"ט ובתומים סי' ל"ג סק"ב ושם ס"ק י"א.

תוד"ה נרבע יציל. ויש ליישב דמנרבע לרצונו פריך כו', ע' בקונטרס הלקוטים מחידושי הגרע"א ז"ל.

תוד"ה היכי אמרינן להו. קאי אדיני ממונות כו', ע' בת' פמ"א ח"ג סי' כ"ה.

תוד"ה שמואל. קשה האיך מצינו ידינו ורגלינו כשנותנין גט שיש במעמד קרובים והיה לנו לאמר דעדות הכשרים בטל והאי דומיא דדיני נפשות כו', ע' בת' הגרע"א סי' צ"ד ובתומים סי' צ' ס"ק י"ד ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' רנ"ד.

דף ו:

במשנה לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשנייה פטורה, ע' דורש לציון דרוש י"ג ובתומים סי' ל"ח.

שם דבר אחר ע"פ שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן, ופירש"י צריכין הדיינין שיהיו מכירין בלשון העדים ולא שיעמידו מליץ בינותם, וכן בפירש"י בפ' שפטים כ' דהאי תורגמן קאי על העדים, אבל הרמב"ם פכ"א ה"ח מה' סנהדרין מפרש דקאי על הבעלי דינין, ועקבותיו לא נודעו דהא במשנה סמיך האי דינא עה"כ ע"פ שנים עדים, ואיך הסיב משנתנו על הבע"ד, ואף דחד טעמא הוא דאם התורגמן יטעה קצת בלשון הדובר בו, וע"פ טעותו ימסור הדברים כן לב"ד הרי יצא מזה משפט מעוקל, ולפ"ז מאי נ"מ בזה בין בע"ד לעדים. אכן עכ"פ הי"ל להרמב"ם להזכיר בדבריו גם עדים. דהא בעדים איכא ג"כ משום לתא דעד מפי עד ומשום עדות שאי אתה יכול להזימה, וע' בת' רדב"ז ח"א סי' של"א וצ"ע כעת.

שם תניא נמי הכי לא יומת ע"פ עד אחד להביא שנים שרואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואין זא"ז שאין מצטרפות, ע' ברמב"ן לסה"מ מצות ל"ת תשיעית השכוחה לפי דעתו מהרמב"ם ז"ל.

שם א"ל ההיא ר' יוסי ב"ר יהודא היא דתניא כו', ע' תוי"ט לקמן פ"ב מ"ג ד"ה ר' יוסי ב"ר יהודא ובמש"כ בחידושי לקמן ד"ט ע"ב.

שם והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן כו', ע' תשב"ץ ח"א סי' קכ"ח וע"ע בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' ק"ב.

רש"י ד"ה לבועל את הערוה שיש די בראיית כל אחד ואפ"ה לא מצטרפי. ע' רמב"ן לסה"מ ל"ת ר"צ.

רש"י ד"ה בד"נ, כששנים רואין מחלון זה ושנים מחלון זה כו', ע' קצוה"ח סי' ל"ו סק"ב ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' רכ"ז.

רש"י ד"ה לעוזי בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין בה, ע' תומים סי' י"ז סק"ו ובשער משפט שם סק"ג.

תוד"ה בדיני נפשות. ונראה דע"כ האי קרא בד"מ קאי דעד אחד מועיל לממון דלשבועה מיהא איתיה, ע' נובי"ק חאה"ע סי' ע"ב ובת' הגרע"א סי' ק"ד.

דף ז.

אי לית ליה ללוה לאו בתר ערבא אזיל מלוה, ע' מחנה אפרים ריש ה' עדות וע"ע בת' הריב"ש סי' תכ"ו.

במשנה כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד של פלוני כו', ע' קצוה"ח ס"ס ל'.

שם ר"ט ור"ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם רשב"ג אומר כו', ע' בת' מהרי"ק סי' פ"ז ובס' חזקה רבה חאה"ע סי' רכ"ו.

שם ורבנן היכי דייני כשמואל דאמר שמואל במנאפים משיראו כמנאפים, ע' נובי"ת חאה"ע סי' י"א בהגה"ה ובאבני מלואים סי' י"א סק"ו ובס' חזקה רבה חי"ד סי' מ"ב ובחאה"ע סי' ו'.

רש"י ד"ה אילעא וטוביה עידי הלואה היו כו', ע' בראש"ש ובת' לחם רב סי' כ"ד.

רש"י ד"ה מפני זכותה של ארץ ישראל. אולי תועיל למצוא לו פתח של זכות. ע' בת' משיב דבר ח"ד סי' ט'.

תוד"ה דילמא בסה"ד. כגון שהיה קדום של מוח מגולה וראו שהיה שלם ובא זה ונקבו להרגו, ע' בס' הצבא המובא בתמים דעים להראב"ד סי' רכ"ה מדה ב'.

תוד"ה כמכחול. ועוי"ל דאיכא למימר שהמחלל אינו טרפה כו', ע' מהרש"א ובתומים סי' ז' סק"ז.

דף ז:

ת"ר בשגגה פרט למזיד כו' מזיד פשיטא בר קטלא הוא אמר רבא פרט לאומר מותר א"ל אביי אומר מותר אנוס הוא כו', ע"ל ד"ט ע"א ובשבת ס"ח ע"ב תוד"ה אבל תינוק ובנוב"י מ"ת חח"מ סי' ס"א ובברכת הזבח למנחות מ"ט ע"א ובמה"פ לירושלמי ב"ק פ"א ה"א ד"ה ותני ר"ח ובמש"כ בחידושי לזבחים ק"ח ע"ב ולקמן ד"ט ע"א,

שם ת"ר אם בפתע פרט לקרן זוית בלא איבה פרט לשונא כו', ע' בת' הרמ"א סי' ל"ז.

תוד"ה אלא פרט. וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירה למעוטי אומר מותר, ע' בת' שבות יעקב ח"א חח"מ סי' ק"ע ובת' הגרע"א סי' ר"ו ובחוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' י"ג.

דף ח.

אלא כח כחו לרבי היכא משכ"ל כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא כו' ואזיל תמרי וקטול. ע' אור שמח פ"ט ה"ב מה' שבת.

במשנה יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד, ע' בת' שבות יעקב ח"ג סי' ק"מ.

רש"י ד"ה השתא נמי. כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה, ע' העמק שאלה לשאילתות פ' ברכה סי' קס"ט אות א'.

דף ח:

טמא יהיה לרבות שבו"י עוד טמאתו בו לרבות מחו"כ, ע' משך חכמה לפ' חקת בפסוק טמא יהיה ובמעין החכמה דף ס"א ע"א.

שם ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קצירת העומר שהוא מצוה כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' מ"ג.

שם ממאי דחרישה דרשות דילמא חרישת עומר דמצוה כו', הא דקרי לחרישה זו מצוה ואע"ג דאפשר דשדה זו תלקה בשדפון ויביא העומר ממקום אחר ע' בת' הרשב"א סי' תקל"ד.

שם מכה נפש פרט למכה אביו, ע' פירש"י ובמש"כ בזה בהעמק דבר לפ' מסעי ל"ה י"א.

דף ט.

אלא אמר רבא באומר מותר א"ל אביי אומר מותר אנוס הוא א"ל שאני אומר או"מ קרוב למזיד הוא, הנה הרמב"ם בפ"ה ה"ד ובפ"ו ה"י מה' רוצח פסק דאומר מותר קרוב למזיד הוא ופשוט משום דהלכה כרבא לגבי אביי, ועפ"ז בלתי מובן הא דבתשב"ץ ח"א סי' א' קאמר בפשיטות אומר מותר אנוס הוא, ועמש"כ בחידושי לעיל ד"ז ע"ב וע"ע בת' הגרע"א סי' ר"ו.

שם כסבור בהמה ונמצא אדם עכו"ם ונמצא גר תושב רבא אומר חייב אומר מותר קרוב למזיד הוא כו', ע' חוט המשולש בחלק התשובות של הגר"ח ז"ל סי' י"ג.

רש"י ד"ה לפיכך אשבע מצות ב"ג קאי דקיי"ל אזהרתן זו היא מיתתן לפיכך גר תושב או עכו"ם שהרגו נהרגין ואפילו בשוגג כו', ע' פרשת דרכים דרך האתרים דף ט' ע"א וע"ע לח"מ רפ"י מה' מלכים.

דף ט:

מכאן שבן נח נהרג שהיה לו ללמוד ולא למד, ופירש"י לעיל סוף ע"א שהי"ל ללמוד דרך ארץ ועמש"כ בזה הגרע"א בתשובותיו סי' ר"ו.
במשנה השונא אינו גולה, ברמב"ם הלשון שחזקתו שהוא קרוב למזיד, והנה בת' רדב"ז ח"א סי' תקפ"ו כ' דהא דשונא אסור לדון הוא רק לכתחילה משום דלא חזי ליה זכותא אבל אינו חשוד ח"ו להטות הדין מפני אהבה או שנאה כו' ע"ש. וקשה דבמשנתינו חזינן שהוא חשוד אפילו להורגו ומכש"כ לר' יוסי בר"י דאמר השונא נהרג, הלא ס"ל דודאי הרגו, ואם אפשר לחלק בין שונא לשונא עכ"פ הי"ל לברר דבריו, וע' סנהדרין כ"ט ע"א ובת' חו"י סי' ג'.
שם ר' יוסי אומר השונא נהרג כו', בתוי"ט כ' וז"ל ר' יוסי ב"ר יהודא. בגמרא מוקמינן ר' יוסי ב"ר יהודא היא ש"מ דלא גרס בהדיא ב"ר יהודא וכן משמע עוד בגמרא סוף פ"ק כו' ומ"מ לא שלחתי ידי להגיה כיון שהרב והרמב"ם העתיקו ר' יוסי ב"ר יהודא עכ"ל, ולעד"נ דהרמב"ם והרב הבינו הא דקאמר בגמרא מתניתין ר' יוסי ב"ר יהודא היא. לא בתורת אוקימתא רק משבשו לשון המשנה דצ"ל במקום ר' יוסי עוד תיבות ב"ר יהודא, והביאו ראיה לזה מדחזינן דס"ל בעלמא חבר א"צ התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ולהכי הוה כמותרה, ה"נ שנאתו הורה לנו שעשה בזדון והוה כמותרה ומשו"ה נהרג, וכן לעיל ד"ו ע"ב דקאמר ההוא ר' יוסי ב"ר יהודא ג"כ הכוונה דכן צ"ל הגרסא במתניתין
שם ריב"י אומר חבר א"צ התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ע' נובי"ק האה"ע סי' נ"ז.
במשנה עד שלא נבחרו שלש שבא"י לא היו שלש שבעבר הירדן קולטות כו' עד שיהיו ששתן קולטות כאחת, ע' עקידה סוף שער פ"ח,

דף י.

ותו ליכא והא כתיב ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות, הנה לבד החילוק מה דערי הלוים אינן קולטות אלא לדעת, יש ג"כ חילוק ביניהן לענין שכר דירה של הרוצח לבעל הבית בעיר מקלטו כדאמרינן לקמן בשילהי פרקין. והכא עדיפא ליה לעשות החילוק בעצם הקליטה.

שם תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא ע' בת' משיב דבר ח"ב סי' ע"ו ובביאורו העמק דבר לפ' ואתחנן ד' מ"ב.
שם מניין לדברי תורה שהן קולטין כו' ל"ק הא בעידנא דעסיק ביה הא בעידנא דלא עסיק ביה, ע' סוטה כ"א ע"א.
שם כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב ולא הוה קא יכיל שליחא דמלאכא דמותא למיקרב לגביה דלא שתיק פומיה מגירסיה כו', מו"ק כ"ח ע"א וכה"ג שבת ד"ל ע"ב ב"מ פ"ו ע"א.
שם למי נאה למלל כל, גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו. הנה כמו הכא כן שילהי הוריות מובא דרשה זו על ד"ת. ולא ידענא איך הולמת דרשה זו אהאי קרא בנוגע לבו"ד הלא עצם כתוב, דמי ימלל גבורות ה' מדבר כלפי השי"ת, ועמש"כ בחידושי למגילה י"ח ע"א וצ"ע כעת.
שם חרב אל הבדים כו' שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד כו', ע' מסלת ישרים פי"ד.
רש"י ד"ה וערי מבצר כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי כו', ע' מל"מ פ"ח מה' רוצח.

דף י:

מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם, ע' עקידה שער צ"ו.
שם ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו כו' אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד כו', ע' עקידה שער מ"ו.
שם מן התורה מן הנביאים מן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו כו', ע' עקידה שער ל"ו ושער נ"ה.
שם מן התורה דכתיב לא תלך עמהם וכתיב קום לך אתם מן הנביאים דכתיב אני ה' מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך כו', הנה שני כתובים אלו אינם דומים זל"ז, דקרא קום לך אתם פתחו לו רק הפתח שיוכל ללכת למטרת הרע, משא"כ בקרא דנביאים דמיירי בדרכו הטובה שם הי"ל השי"ת ג"כ להועיל ולמדריך, ומשו"ה בע"ז נ"ה ע"א אהא דבא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו. מייתי קרא דאם ללצים הוא יליץ וגו' המוסב להדרכים הרעים והטובים ביחד.
שם א"ר הונא רוצח שגלה לעיר מקלט ומצאו גואל הדם והרגו פטור קסבר ולו אין משפט מות בגואל הדם הוא דכתיב כו', ע' מנחת חינוך מצוה ת"י.
שם איתמר עיר שאין בה זקנים ר' אמי ור' אסי ח"א קולטת וח"א אינה קולטת למ"ד אינה קולטת בעינן זקני העיר וליכא למ"ד קולטת מצוה בעלמא, ע' ריטב"א ובת' שיבת ציון סי' צ"ח ובמנ"ח מצוה ת"י.

רש"י ד"ה והאלקים. על ידי שהיו שניהם רשעים ההורג והנהרג כו', ע' בת' שבות יעקב ח"ג סי' קמ"ז.
תוד"ה חד אמר. וי"ל דהתם מיירי כגון דאיכא עיירות טובא ובחדא מינייהו יש ב"ד כו'. ע' מל"מ פ"ט ה"ד מה' רוצח ובת' דבר אברהם סי' ד'.

דף יא.

ספר שתפרו בפשתן כו' למ"ד פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כה"ת כולה לתפילין כו', ע' אור שמח פ"א מה' ת"ת.
שם ואידך כי איתקש למותר בפיך להלכותיו לא איתקש ע' בת' באר יצחק חי"ד סי' כ"א ובדורש לציון דרוש י"א בהגה"ה.
שם היה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו כו', ע' מסלת ישרים ס"פ י"ט.
שם. קפא תהומא בעא למישטפא לעלמא אמר מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא וליקו אדוכתיה, הנה אף דפקו"נ דיחיד דוחה שבת דאיסור סקילה מקרא דוחי בהם מכש"כ של כל העולם כולו, אך הספק לדוד היה משום דמחיקת השם מקורו הוא מקרא דאבד תאבדון את כל המקומות וגו' לא תעשון כן לה"א והוי בכלל ע"ז עד דאחיתופל פשיט ליה ממחיקת השם דסוטה רק לעשות שלום בין איש לאשתו כדהסביר הגאון מהר"י חיות בספרו שדה יצחק סי' ל"ז, וע"ע בת' הרמ"א סי' י"א ובמש"כ בחידושי לחולין קמ"א ע"א.
שם כתב שם אחספא שדי אתהומא נחת וקם אדוכתיה, ע' בת' הרשב"א סי' ר"כ ובאוצר הגאונים לחגיגה דף י"ד ע"ב בחלק התשובות.
רש"י ד"ה ימחה על המים. וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר ע"כ, ובחידושי הרשב"א לסוכה נ"ג ע"ב כ' וז"ל ועל חנם היינו כגון זה שלא הודיעו לאלתר וציער אותו ולפיכך אע"פ שהודיעו בסוף דבקה בו הקללה ע"ש, ולפ"ד קשה הלא לא היתה הקללה בהחלט בחנם רק מפני שציערו ולא גילה לו תיכף וצ"ע וע"ע בשער התירוצים.

דף יא:

נידוי על תנאי צריך הפרה מנלן מיהודא כו', ע' ת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' יוד ובתשב"ץ ח"ב סי' ע"ב ושם ח"ג סי' רי"א.
שם מי גרם לראובן שיודה יהודא כו', ע"ל כ"ג ע"ב ובמש"כ בחידושי לב"ק צ"ב ע"א.

שם איבעיא להו במיתת כולן הוא חוזר א"ד במיתת אחד מהן כו'. ע' מל"מ ספ"ז מה' רוצח.
במשנה ואינו יוצא לא לעדות מצוה כו', ע' תפא"י ובס' לפלגות ראובן ח"ו דף ס"ו.
שם כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת, ע' בס' ציץ הקדש סי' נ"ב ובס' ישכיל עבדי ח"א חא"ח סי' י"ז.
שם דא"ק וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן הקדש וכי הוא מושחו אלא זה שנמשח בימיו, ע' משך חכמה לפ' מסעי בפסוק וישב בה.
שם נגמר דינו ונעשה כהן בן גרושה ובן חלוצה ר' אמי ור' יצחק נפחא ח"א מתה כהונה וח"א בטלה כהונה כו', ע' בת' עונג יו"ט חאה"ע סי' קנ"ז ובס' תשובות רבי אליעזר סי' ט"ו ובס' שאלת שלמה סי' ג' ד' ובס' חזקה רבה חח"מ סי' ק"כ ובת' דבר אברהם סי' כ"ו.
תוד"ה אפילו על תנאי צריך הפרה מנלן מיהודא. יש מדקדקין מכאן דנידויים שלנו אפילו אותם שיש להם זמן אין לנדות עצמן מספק כו', ע' בתשובות הר"ן סי' ס"ה ובת' הריב"ש סי' ר"נ.
בא"ד שהרי הכא התנה בדבר שלא היה בידו לקיים דשמא היה מעכבו יוסף כו' ע' העמק שאלה לשאילתות פ' מקץ ר"ס ל.
תוד"ה מי גרם הראשון. וי"ל דמ"ם לא הודה ברבים עד מעשה דיהודא. ע' בת' מקום שמואל קונטרס שער התירוצים.

דף יב.

ע"כ ל"ק ר' יהושע התם דכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפילו חללין שבו כו', ע' בת' הגרע"א סי' ע"ה ובת' באר יצחק חא"ח סי' כ"ה.
שם שתי טעיות טעה יואב כו' אביי אמר בהא נמי מיטעא טעה שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה, ע' בתוס' ס"פ נגמר הדין ושם מ"ח ע"ב ד"ה בשלמא ובכ"מ ספ"ה מה' רוצח ובת' פמ"א ח"א סי' פ"ה ובמה"פ לירושלמי דפרקין ה"ו ובמשך חכמה לפ' שפטים ד"ה ר"ש אומר וע"ע בת' הרשב"א סי' תקכ"ד.
שם ורצח גואל הדם את הרוצח מצוה ביד גואל הדם אין גואל הדם רשות ביד כל' אדם דברי ריה"ג רע"א רשות ביד גואל הדם וכל אדם חייבין עליו כו', ע' בס' מעין החכמה דף ט"ז ע"ב ובזוהר הרקיע בתחילתו וברמב"ן לסה"מ שרש ראשון כן במצות עשה י"ג להרמב"ן השכוחה לפי דעתו מהרמב"ם ז"ל ובמגילת אסתר שם.

שם מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר כו', ע' משה"ק התוס' בר"ה כ"ו ריש ע"א ומה שתירץ במעין החכמה דף צ"ד ע"ב דפוס רעדלהיים וע"ע בטו"א לר"ה שם ובת' משיב דבר ח"ב סי' א' ובמנ"ח מצוה ת"ט.
שם אם יצא יצא הרוצח אין לי אלא במזיד בשוגג מניין ת"ל אם יצא' יצא מ"מ כו', ע' תוס' מנחות י"ז, ע"ב ובמל"מ פ"ו ה"ז מה' דעות.
שם תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה לו גוה"ד לימא הא ריה"ג הא ר"ע כו', ע' העמק שאלה לשאילתות פ' בלק סי' קל"ד אות ב'.
במשנה אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום כו' הכל הולך אחר: הנוף, ע' מנחת חינוך מצוה ת"י.
רש"י ד"ה ה"ג אלא ל"ק. בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כבודו ע"כ, מלשון זה משמע מוזהר כלל, אבל בפ' ויגש בפסוק ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק פירש"י חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו וכו', משמע דגם בכבוד זקנו חייב רק לא כ"כ כשל אביו, ופי' זה אפשר להבין גם בפירש"י סוטה מ"ט ע"א שכ' וז"ל בר ברתך אנא ואין עלי לכבדך כבן ע"ש, דה"ג הכוונה רק פחות מעט, והרמב"ן עה"ת שם השיג על פירש"י כאילו אמרה מעצמו, ובאמת דברי ר' יוחנן הוא במד"ר שם, וע"ש במזרחי וברמ"א ליו"ד סי' ר"מ תכ"ד ובמפרשים שם וע"ע בפרקי דר"א פל"ו ובביאור הרד"ל שם אות כ"ג ובחידושי הגרע"א ליו"ד שם מה שהביא בשם אליהו זוטא ושבו"י ובתשובותיו סי' ס"ח מה שהביא בשם ספר לוית חן, כן ע בת' שארית יוסף סי' י"ט באמצע התשובה ובמש"כ בחידושי לב"ב קמ"ג ע"ב.
תוד"ה אילן. תימה דבשילהי כיצד צולין אמרינן דגנין לא נתקדשו וא"כ מע"ש אין אוכלין על האילן כו', וקשה מי דמי הלא גג בע"כ יש לו מעקה מדין התורה להכי י"ל דהפסק הגג מלמטה ומן הצדדין מפסיקתן מקדושת ירושלים משא"כ בענפי האילן שאוכל עליהן שאין אצלו שום מחיצה המפסקת אך אפשר להעמיס חילוק זה במה שתירצו התוס' דאויר ירושלים כירושלים.
ול"ד להא דזבחים כ"ו ע"א גבי תלה הבהמה או נתלה השוחט באויר עזרה דלא שייך למחיצות, די"ל דהתם הוא הספק משום דכתיב על ירך אפשר דהוא דוקא, וכן שם פ"ז ע"ב גבי אויר מזבח די"ל דהתם נמי בעינן קרא כדכתיב מזבח דוקא, וע' מל"מ פי"א משגגות ובמש"כ בחידושי לזבחים כ"ה ע"ב.
ובכלל היה אפ"ל דסוף דברי התוס' מתאימים עם פיר"ת בתוס' זבחים נ"ד ע"א במש"כ דפריך ממליקה עצמה כו' ואי עביד ליה באויר דיהודא א"כ חול הוא לענין קדושת מזבח

ומשני דאוירא דבנימין וקדיש האויר בקדושת מזבח ע"ש, והוא בדוגמא דאויר ירושלים כירושלים דהכא אבל לפ"ז צע"ק בסוגיא שם דפ"ז הנ"ל, וע' במנחת חינוך מצוה קע"ז אות ד' ושם מצוה שס"ב

דף יב:

אשר ינוס שמה מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר להיכן מגלין למחנה לויה כו', עמש"כ בחידושו לזבחים קי"ז ע"א.

רש"י ד"ה מקום ממקומך, שתהא מחנה לויה קולטת ואף ערי מקלט. יהיו ערי לויה, ע' משך חכמה לפ' מסעי בפסוק שש ערי מקלט.

רש"י ד"ה בעיר מקלטו קרא יתירא הוא דמצי למיכתב כי שם ישב ע"כ, מלשונו משמע דרק שתי תיבות אלו בעיר מקלטו מיותרות, והא דל"ק דכל הפסוק מיותר דכבר כתיב וישב בה עד מות הכהן הגדול ע' מה שתירץ בס' זרע אברהם על הספרי פ' מסעי סוף פיסקא ק"ס.

דף יג.

א"ר כהנא מחלוקת בשש דמ"ס לכם לקליטה ומ"ס לכם לכל צרכיכם כו', עמש"כ בחידושי לב"ק ק"ב

שם אלא אמר רבא מחלוקת בארבעים ושתים. כו' אבל בשש דברי הכל לא היו מעלים להם שכר, ע"ל ד"י ע"א ובמש"כ בחידושי שם.

שם חייבי כריתות קא תני חייבי מיתות ב"ד לא קתני, באוצר הגאונים לעירובין י"ז ע"ב הביא לשון זה דהכא בגמרא, על משנתנו דלקמן כ"ג ע"א כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם, ולפנינו ליתא האי לישנא בגמרא דהתם.

רש"י ד"ה נתינה מן הגבעונין היא ומלקות משום לא תתחתן בם, וכן פירש"י נמי ביבמות מ"ט ע"א והוא מסוגיא דהתם ע"ו ע"א, וע' ברש"י ר"פ עשרה יוחסין ור"פ אלו נערות ובתוס' שם וברמב"ם והרב המגיד ספי"ב מאיסורי ביאה וע"ע יבמות כ"ג ע"א תוד"ה ההוא וברש"י שם ל"ז סוף ע"א ושם ע"ח ע"ב.

רש"י ד"ה נותר כתיב ביה ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא כו' ע' ראב"ן סי' ל"ב.

דף יג:

ר' יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאה כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות, ע' משך חכמה פ' קדושים בפסוק ואיש אשר יקח אחותו וע"ע בת' הרשב"א סי' של"ה ובגינת וורדים להפמ"ג כלל א' ובאור שמח פ"א ה"ד מה' אישות ובמעין החכמה דף ק"ז ע"ב.

שם אם לא תשמור כתיב כו' כ"מ שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, מהכא מוכח דלאו דוקא אי כתיב בלשון השמר הויא ל"ת אלא כל הכתוב בלשון שמירה כדכ' ביד מלאכי סי' קצ"ז וע"ש עוד בסי' קצ"ח ובראב"ן סי' ל"א.

שם אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי לעשות כתיב, ע' בתוס' ב"ק ע"ד ע"ב ד"ה הוה ליה ובסנהדרין ד"ט ע"א ד"ה דאתרו ובמש"כ בחידושי לעיל ד"ב ע"ב.

שם ולר"ע אי הכי חייבי כריתות נמי מאי אמרת שאם עשו תשובה השתא מיהת לא עבדי, ע' נובי"ת חא"ח סי' קכ"ח.

שם א"ר אבהו בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות כו', ע' תבואת שור קונטרס בכור שור.

שם הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא חייבי כריתות לא צריכי התראה שהרי פסח ומילה ענש אע"פ שלא הזהיר. ע' מל"מ פ"י ה"ז מה' מלכים ובגבורת ארי ליומא ע"ד ע"א ובת' באר יצחק חא"ח סי' ח' ובחאה"ע סי' ב' וע"ע בת' הגרע"א סי' קס"ט ובהעמק שאלה לשאילתות פ' ויקרא סי' ע' אות א'.

שם מה ע"ז שב ואל תעשה אף כל שב ואל תעשה לאפוקי הני דקום עשה, ע' יבמות ד"ט ע"א תוד"ה מה ע"ז ובדורש לציון דרוש ז'.

דף יד.

ור' יצחק לחלק מנ"ל נפק"ל מואל אשה בנדת טומאתה לחייב על כל אשה ואשה. ע' בת' הריב"ש סי' תכ"ה.

שם אלא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו כו' ע' בס' מעין החכמה דף ט"ו ע"א.

שם אר"ע שאלתי את ר"ג ור"י באיטלז של עימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של ר"ג כו', עמש"כ בחידושי לכריתות ט"ו ע"א.

שם הבא על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו מהו כו'. ע' בת' חמדת שלמה חי"ד סי' י"א.

שם אחותו דסיפא ל"ל לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין מן הדין. ע' מהרש"א לסנהדרין ס"ד ע"ב ובמש"כ בחידושי שם וע"ע בנובי"ת חח"מ סי' סמ"ך.
רש"י ד"ה ברשיעה בר רשיעה הבא על אמו כו', ע' תבואת שור קונטרס בכור שור.

דף יד:

כ"מ שאתה מוצא שני לוין וכרת אחד חלוקין הן לקרבן, ע' רש"י סנהדרין נ"ד ע"א ד"ה בשוגג ושם ע"ב תוד"ה הבא ובירושלמי שבת פ"ז ה"ב יבמות פי"א ה"א ובמה"פ לירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ה.
שם בשלמא הבא למקדש טמא כתיב עונש וכתיב אזהרה עונש דכתיב את משכן ה' טמא ונכרתה אזהרה ולא יטמאו את מחניהם, ע' רמב"ן ומג"א לסה"מ שרש חמישי ובמצות ל"ת ע"ז וקכ"ט.
שם ר"ל אמר בכל קדש לא תגע ר' יוחנן אומר תני ברדלא אתיא טומאתו טומאתו כו', ע' ת' רדב"ז ח"ב בלשונות הרמב"ם סי' ק"ו.
שם איזהו דבר ששוה בזרעו של אהרן הוי אומר זו תרומה, ע' סה"מ ל"ת קל"ו.
שם ארבב"ח א"ר יוחנן כל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו כו' ע' עמק יהושע סי' ה'.
רש"י ד"ה כל ל"ת. ואשמעינן ר' יוחנן ה"מ בעשה הבא אחר הלאו כו' אבל עשה שקדם את הלאו ואתה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו אין זה ניתק הלאו כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' קכ"ט.
תוד"ה ההוא. דבכל קדש לא תגע מוקי לה ר' יוחנן לנגיעת תרומה אלמא לקי ובנגיעה דקדש לא לקי כו', ע' תוס' שבועות ד"ז ע"א ד"ה ואימא ובספרא תזריע סוף פרק א' ובמפרשים שם.
בא"ד ולא קאמר דאיכא מלקות בנגיעת תרומה, ע' מל"מ ר"פ י"ב מה' תרומות.
תוד"ה כל. תימה דהא לאו דגזילה שקדמו עשה דוהשיב הגזילה אשר גזל ואפ"ה אין לוקין עליו, ע' שעה"מ פ"א ה"ג מה' חמץ.
בא"ד וי"ל דשאני גבי לאו דגזילה שאין לקיים העשה אלא לאחר שגזלה והלכך לאו שניתק מאליו הוא, ע' בס' מעין החכמה דף ה' ע"א.

דף טו.

אמר עולא לא יאמר לו תהיה לאשה באונס וליגמר ממוש"ר כו', ע' שאגת אריה סי' פ"ב.
שם אלא אמר רבא כל ימיו בעמוד והחזר כו', הנה רבא לטעמיה בזה בתמורה ד"ה ע"א ועמש"כ בחידושי שם וע"ע בסה"מ ל"ת שנ"ח.

שם והא לא דמי לאויה ללאו דחסימה כו' הניחא למ"ד ביטלו ולא ביטלו כו', ע' בת' מהרי"ק סי' קל"ד ובמש"כ בחידושי לחולין קמ"א ע"א.
תוד"ה הניחא. לכך נראה דלא מיקרי קיומו אלא דוקא- כשמקיים העשה אחר שעבר הלאו בתוך כ"ד כו', ע' בהחידושים שבסוף ס' הפלאה.

דף טו:

הא א"ל ר' יוחנן לתנא תני בטלו חייב ולא בטלו פטור, ע' ת' הרשב"א סי' קמ"ו.
שם תני ביטלו ולא ביטלו ורשב"ל אמר קיימו ולא קיימו כו', ע' שעה"מ פ"א ה"ג מה' חמץ ובת' לחם שלמה סי' ב'.
שם במאי קמיפלגי בהתראת ספק קמיפלגי מ"ס הת"ס שמה התראה ומ"ס ל"ש התראה, עמש"כ בחידושי לחולין פ"א ע"א.
רש"י ד"ה האמר. אבל ר"ל דתני קיימו ולא קיימו לא דריש ליה לעמוד והחזר כו' ולדידיה לאו שקדמו עשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליהן כו', ע' נובי"ת חאה"ע סי' קכ"ט.
תוד"ה במאי. ויש לנו לאמר שמעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו ולא ישאל לחכם לעולם והלכך לקי כל כמה דלא שאל ושפיר הוה התראת ודאי כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' ק"י בהגה"ה.

דף טז.

ר"ל אמר אינו לוקה משום דהוי התראת ספק וכל הת"ס ל"ש התראה, ע' בת' שיבת ציון סי' פ"ח.
שם ור"ל דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא לשאב"מ לוקין עליו, ע' עמק יהושע סי' א'.
שם הכה זה וחזר והכה זה כו', ע' תוס' יבמות ד"פ ע"א ד"ה נעשה ובסנהדרין ע"ט ע"א ד"ה א"נ ובמש"כ בחידושי שם וע"ע נובי"ת חאה"ע סי' ע"ז.
שם והמקלל את חבירו בשם, פי' אז הוא לוקה אע"ג דא"ב מעשה אבל שלא בשם פטור ממלקות וראוי ליסר אותו כמו שיראו הדיינים כדכ' רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל סי' ו'.
שם א"ר יוחנן אין לנו אלא זאת ועוד אחרת א"ל ר"א היכא א"ל לכי תשכח נפק דק ואשכח דתניא אונס שגירש כו', ע' בת' הר"ן סי' י"ז ובת' עונג יו"ט סי' ל' ובעמק יהושע סי' ה' וע"ע בת' הגרע"א סי' י"ט.

שם אלא אונס ביטלו ולא ביטלו היכי משכ"ל אי דקטלה קלבד"מ. ע' מה שהאריך בזה בת' אחיעזר חאה"ע סי' י"ט.
שם אי שוויתיה שליח:
איהי קא מבטלה ליה אי לא שוויתיה שליח כל כמיניה ולא כלום הוא, ע' בת' עונג יו"ט סי' קי"ג.
שם והאיכא גזל דרחמנא אמר לא תגזול והשיב -את הגזילה כו', ע' חולין קמ"א סוף ע"א ובתוס' ב"מ כ"ו ע"ב ד"ה מתנה ושם ס"א ע"א ד"ה אמרי ובזבחים קי"ד ע"ב ד"ה אלמה ובת' פמ"א ח"א סי' כ"ו ובליקוטי הגר"א על הרמב"ם רפ"א מה' גזילה ובסה"מ מצות עשה קצ"ד ושם במל"ת רמ"ה.
שם משכון כו', התם כיון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם. ע' תומים סי' צ"ז ס"ק י"ז.
רש"י ד"ה משכון. משכחת לה בטלו ששרפו, ע' בת' הריב"ש סי' תפ"ח ובתומים סי' צ"ז סק"ד וס"ק י"א ובהחידושים שבסוף ס' הפלאה ובמנחת חינוך מצוה רכ"ט.
תוד"ה אי דקטלה. וא"ת דילמא מיירי דקטלה ומ"מ לא הוי קלבד"מ דמיירי שהרגה בשוגג כו', ע' טעם המלך פ"א ה"ג מה' חמץ.
תוד"ה התם. אדרבה יש לנו לאמר ילקה ולא ישלם דבפ' אלו נערות א"ר יוחנן כו', ע' בת' עונג יו"ט סי' קי"ח.
בא"ד ומאי שנא הא כיון דלא משלם א"כ ביטלו ולילקי וליכא נמי ב' רשעיות, ע' בת' אחיעזר סי' כ'.
בא"ד כיון דגברא בר תשלומין וכל אימת דמשלם לא לקי הלכך לא משכחת ליה ביטלו, ע' נובי"ת חא"ח סי' קל"ו ובהעמק שאלה לשאילתות פ' ויקרא סי' ע"ב אות א'.

דף טז:

והאיכא פאה כו' דמשכ"ל בקיימו ולא קיימו ביטלו ולא ביטלו כו' ע' נובי"ת חא"ח סי' צ"א.
שם מצות פאה להפריש מן הקמה כו', עמש"כ בחידושי לתמורה ד"ו ע"א.
שם ולר' ישמעאל נמי משכ"ל דאכל עיסה אלא זאת ועוד אחרת אהא. ע' בסה"מ ל"ת רי"ד.
שם דהיכא אמרינן ע"ד רבים אין לו הפרה לדבר הרשות אבל לדבר מצוה יש לו הפרה ע' בתשובות הר"ן סי' ל"ח ובת' מהרי"ק סי' נ"ב ובת' הרדב"ז ח"א סי' תס"א ובת' אבקת רוכל סי' קצ"ו ובת' מהר"ח או"ז סי' ע' ובמיוחסות סי' רע"ג ובת' הריב"ש סי' קפ"ה ושם

סי' תס"א ותקי"א ובתשבץ ח"א סי' קנ"ה ושם ח"ב סי' נ"ג ובמש"כ בחידושי לבכורות ס"פ מומין אלו.

שם אכל פוטיתא לוקה ארבע כו', פירש"י שני לאוין כתובין בשרץ המים אחד בתו"כ ואחד במשנה תורה כו', ולשון רש"י בעירובין כ"ח ריש ע"א בשרץ המים כתיב בת"כ אל תשקצו את נפשותיכם כו', ולא ידענא איך חשיב אל תשקצו ללאו שי"ב מלקות, הרי לאו שבכללות הוא, וע' בט"ז יו"ד סי' קט"ז סק"ו, וע"ע ברמב"ם ומ"מ פ"ב הכ"ג ממא"ס ושם ספי"ז ובמש"כ בחידושי לעירובין שם.

שם צרעה לוקה שש כו', ע' עקידה שער ל"ו ובסה"מ ל"ת קע"ט.

שם אמר רב אכל טבל של מעשר עני לוקה כו', ע' באר יצחק סי' ח'.

שם הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מע"ר מע"ר ולא מע"ש ואפילו מעשר עני מניין ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך כו', ע' גבורת ארי ליומא ד"ט ע"א וע"ע בסה"מ ל"ת קנ"ג.

רש"י ד"ה צרעה לוקה שש, דכתיב ביה אשר תרמוש האדמה לשון בריות גדולות הוא ושרץ לשון קטנה וכו', ע' רמב"ן ומג"א לסה"מ שרש תשיעי.

תוד"ה ריסק. אבל קשה היכי יצטרף אותו שלם לכזית נבילות והלא אין איסור נבילה חל עליו כו', ע' בס' עמק יהושע סי' יו"ד.

בא"ד וי"ל דהכא אתיא כמאן דאית ליה איסור חל על איסור כו' ע' בת' בית אפרים חי"ד סי' ל"ד ל"ה.

בא"ד והטעם משום דמצינו דאיסור נבילה חל על איסור חלב כו', ע' נובי"ת חא"ח סי' קכ"א.

דף יז.

א"ר ביבי ארשב"ל מחלוקת בחטה אבל בקמח ד"ה כזית ור' ירמיה ארשב"ל כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו, ע' בס' משיב נפש סי' ב'.

שם ורבנן ברייתי נשמה חשובה חטה לא חשובה ע"כ, וביצה אע"ג דאית בה הכשר לברייתי נשמה מ"מ נחשבת כחטה כדכ' הרשב"א בתשובה שובה ס"ס מ"ו.

שם ר"ש אומר כל שהוא למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן, ע' תוס' ע"ז ס"ח ריש ע"א בשיטת הר"ר יקר ובירושלמי פסחים פ"ג ה"א ובת' באר יצחק חא"ח סי' ט', וע"ע מל"מ פ"ה ה"ה מיסוה"ת ובת' הגרע"א סי' קנ"ד וסי' ק"פ ובגבורת ארי ליומא פ"ג ע"א.

במשנה השובר את העצם בפסח הטהור ה"ז לוקה ארבעים, ע' צ"ק לזבחים ס"ו ע"א ובשעה"מ רפ"י מה' ק"פ משה"ק בשם הגאון ר"א ברוידא ז"ל ובמה שתירצתי בחידושי לחולין י"א ע"א.

דף יז:

אפילו למ"ד עונשין מן הדין אין מזהירין מן הדין כו', ע"ל י"ד ע"א תוד"ה ואידך ובמה שהאריך הפמ"ג בספרו גינת וורדים מן כלל א' עד כלל ו' ובמש"כ בחידושי לזבחים ק"ו ע"ב וע"ע בגבורת ארי ליומא פ"א ע"א במלואים ובמה"פ לירושלמי יבמות פי"א ה"א.
שם זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה לר"ש לוקה חמשה איסורין הוו, ע' רמב"ן לסה"מ ל"ת שי"ח.

דף יח.

אלא קרא יתירא הוא מכדי כתיב והבאת שם וגו' לכתוב רחמנא לא תוכל לאוכלם מיהדר מיפרט בהו רחמנא ל"ל כו'. ע' רמב"ן ומגילת אסתר לסה"מ שרש שני ושם ל"ת קמ"ג.
שם ולילקי נמי משום ובשר בשדה טריפה לא תאכלו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר כו', ע' רש"י ר"פ אלו טרפות ד"ה ובשר בשדה טרפה ובמש"כ בחידושי שם.
שם ולילקי נמי כדר' אליעזר דאר"א לא יאכל כי קדש הם כל שבקדש פסול כו', ע' ברמב"ן ומג"א לסה"מ שרש תשיעי ובמש"כ בחידושי למעילה י"ז ע"ב.
תוד"ה ולילקי משום בשר בשדה טרפה לא תאכלו. וקשה אמאי לא אסרינן בשר בשדה לאו שבכללות כו' וי"ל דלא חשבינן ליה לאו שבכללות כו' ע"כ, משמע מדבריהם דלקי עלה, ודלא כדעתם ביומא ל"ו ע"ב דכוונתם הכא לאו למלקות אלא לאיסורא בעלמא, וע' תשב"ץ ח"א סי' ס"ז ובמעין החכמה דף י"ט ע"א.

דף יח:

הפריש בכורים קודם לחג ועבר עליהן החג ירקבו כו' דאר"ז כל הראוי לבילה א"ב מעכבת בו וכל שא"ר לבילה בילה מעכבת בו, והנה בירושלמי בכורים פ"א ה"ה פריך עלה מהא דתנן יבש האילן או נקצץ דמביא ואינו קורא ומשני כשיבש משעה ראשונה. פי' וא"כ לא היה ראוי לקריאה מתחילתו, וע' תוס' ב"ב פ"ב ע"א ד"ה בצרן. ועפ"ז שפיר מפרש הר"ש בבכורים פ"א מ"ו, אהא דתנן יבש המעיין נקצץ האילן מביא ואינו קורא, דמיירי כשיבש או נקצץ קודם שהפריש, דאי בשיבש או נקצץ אח"כ הרי נראו לקריאה ונדחו וירקבו ע"ש.

אולם לפ"ז בלתי מובן לע"ד פירש"י בברכות ד"מ ע"א ופסק הרמב"ם בפ"ד הי"ב מה' בכורים, דמפרשי דהפרשת הבכורים היו קודם שיבש המעיין או נקצץ האילן, ולאמר דלית ליה להרמב"ם הא שמעתא ג"כ א"א לאמר, דהא פסק בהדיא ספ"ב מה' בכורים המפריש בכוריו להעלותן בידו לירושלים לא ישלחם ביד שליח כו' ע"ש, הרי בע"כ הטעם משום דכיון דבשעת הפרשה היו ראויין לקריאה קריאה מעכבת כהא דבירושלמי שם וצ"ע כעת.

שם דאר"ז כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו כו', ע' מל"מ פ"ד ה"ח מה' יבום ובשאג"א סי' ז' ובמש"כ בחדושי לחולין ר"פ כסוי הדם.

שם מניח כהן ידיו תחת ידי בעלים ומניף, עמש"כ בחידושי למנחות ס"א ע"ב.

תוד"ה כל שבקדש. וי"ל דלפי' הקונטרס דלעיל ניחה דלוקה דקאמר אינו רוצה לאמר כ"א איסור בעלמא ע"כ, ע' ראב"ן סי' ל"ב.

דף יט.

מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר אינו אלא בפני הבית מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח כו'. בספרי פ' ראה פיסקא ק"ו גריס מה לבכור מיעט מקום אכילתו שכן ממעט זמן אכילתו תאמר במע"ש שריבה זמן אכילתו הואיל וריבה זמן אכילתו ירבה מקום אכילתו, וברש"י תמורה כ"א ד"ה מה לבכור משמע שהיה לפניו בגמרא שם גרסת הספרי, וברש"י זבחים ד"ס הי"ל הגרסא כמו שהוא לפנינו כאן. וע"ע בכ"מ ומל"מ רפ"ב מה' מע"ש ובמש"כ בחידושי לזבחים שם.

שם ומאי קסבר אי קסבר ק"ר קדשה לשעתה וקדשה לע"ל כו', ע' בס' יראים סי' שכ"ה ובת' מקום שמואל סי' ל"ז ובמש"כ בחידושי לערכין ל"ב ע"ב ולזבחים מ"ה ע"א ושם ס"ב ע"א ודף ק"ז ע"ב.

שם אמר רבינא לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קדשה לע"ל כו', ע' תשב"ץ ח"ג סי' ר"א ובת' דבר אברהם סי' יוד וע"ע ראב"ן סי' נו"ן ובאבני שהם שם.

רש"י ד"ה אמר רבינא, בשעה שהיא ראויה לזריקת דם אתה אוכל את הבשר ולא משנהרס המזבח, ע' בביאור הרחב דבר לפ' בחקותי כ"ו ל"א.

דף יט:

רש"י במע"ש טמא וגברא טמא וקא אכיל ליה בירושלים ומנ"ל דמחייב עליה משום טומאה דתניא רש"א כו', ע' ברמב"ן ומג"א לסה"מ שרש שמיני ובסה"מ שם ל"ת ק"ג ובראב"ן סי' י"ח.

שם בעי ר"פ נקיט ליה בקניא מאי תיקו, כה"ג בזבחים פ"ח ע"א. וע' כ"מ רדב"ז ואור שמח פ"ב ה"ח מה' מע"ש.

דף כ.

הב"ע כגון דעיילינהו בטיבלייהו וקסבר מתנות שלא הורמו כמו שהורמו דמיין, ע' תוס' ב"ב קכ"ג ד"ה וקסבר ובמה שהאריכו בזה בשעה"מ וטעם המלך פ"ה ה"ו מה' אישות ובת' שיבת ציון סי' ט"ז.

שם ואין לי אלא בכהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתירות ישראל מנין כו' וחייב על הראש כבין העינים, ע' סה"מ ל"ת ק"ע קע"א.

דף כ:

דסך חמש אצבעותיו נשא ואותבינהו בבת אחת דהו"ל התראה לכל חדא וחדא, ע' נובי"ת חי"ד סי' פ"א.

שם וכמה שיעור קרחה ר"ה אמר כדי שיראה מראשו ר' יוחנן אומר משום ראב"ש כגריס כו', ע' תשב"ץ ח"ב סי' ק' ושם ח"ג סי' צ"ג ובת' דבר אברהם סי' כ"ד.

שם רבא אמר במקיף לעצמו ודברי הכל רב אשי אמר במסייע ודברי הכל, ע' בת' חכם צבי סי' פ"ב ובס' עמק יהושע סי' ב' ובת' בית אפרים חי"ד סי' ס"ב

רש"י ד"ה מסייע מזמין השערות למקיף. ע' בת' הגרע"א סי' צ"ו.

דף כא.

שריטה וגדידה אחת היא כו', ע' סה"מ ל"ת מ"ה ובתוס' יבמות י"ג סוף ובמש"כ בחידושי שם.

שם ר"א אומר אם נטלן כו', קסבר חד לאו הוא, הנה מזה ראיה להא דקאמר ת"ק על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה, דדעתו הוא דחייב על כולן חמשה לאוין כדכ' הרמב"ם בסה"מ ל"ת מ"ד.

שם ת"ר ופאת זקנם לא יגלחו יכול אפילו גלחו במספרים יהא חייב ת"ל לא תשחית כו', ע' מה שהאריך בזה בת' שאל ח"ב סי' כ"ז.

שם כדתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם עכו"ם כו' ע' קו"א לת' מהרי"ל דיסקין ז"ל סי' ק"ה.

במשנה נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת ע' גיטין ל"ג ע"א תוד"ה ואפקעינהו.

דף כא:

במשנה יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור ובחמור כו', הנה בגמרא הקשו דליחשוב נמי הזורע בנחל איתן ומוחק את השם בהליכתו כו', וקשה אם בדרך זה הו"מ נמי לאמר דהאי נזיר דחשיב במשנה היה ג"כ טמא ושתה יין ואכל חלב שהוא נותר מן המוקדשין ביוה"כ ובדרך הליכתו גיפף ונשק לעכו"ם ונשבע בשם ומקלל ומגדף וקוסם קסמים ושיבר כלים בהליכתו וכה"ג טובה וצ"ע כעת.

שם רב אשי אומר אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב, ואילה"ק הרי לאו שא"ב מעשה הוא ואין לוקין עליו, אפ"ה חשבינן ליה הכא כמעשה כמש"כ בשאגת אריה סי' ל"ב וע' עמק יהושע סי' א' וע"ע נובי"ק חא"ח סי' ל"ה.

שם מני ר"ע היא דאמר המקיים כלאים לוקה, ע' בת' עונג יו"ט סי' פ"ב בהגה"ה ובס' עולת שמואל ח"א סי' ע"ו ובס' תורת רפאל ה' חוה"מ סי' צ"ד.

שם א"ל רבה יש חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק מלאכות א"ל עדא תהא, ע' בס' נחלת יעקב להגר"י מליסא בחידושיו לביצה די"ב ע"ב.

שם המבשל גיד בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש כו', ע' סה"מ ל"ת קפ"ז.

דף כב.

ועייל עצי אשירה ואזהרתיה מהכא ולא ידבק בידך כו' ולילקי נמי משום לא תביא תועבה כו', ע' רמב"ן ומג"א לסה"מ שרש תשיעי,

שם אלא הב"ע כגון שבישלו בעצי הקדש ואזהרתיה מהכא ואשיריהם תשרפון באש כו', והא דלא קאמר משום הזיד במעילה ע' אור שמח פ"ז ה"ח מה' מעילה.

שם מתקיף לה רב חנניה ולחישוב נמי המוחק את השם בהליכתו וכו', ע' תשבץ ח"א סי' ב'

שם וליחשוב נמי הקוצץ אילנות טובות כו', ע' בת' חיים שאל ח"א סי' כ"ב ובת' משיב דבר ח"ב סי' נ"ו ובחוט המשולש בחלק התשובות להגרא"י ז"ל סי' ט"ל ובהעמק דבר פ' שפטים כ' י"ט.

שם וליחשוב נמי כגון דאמר שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט דמינו דחלה עליה שבועה בחול חלה נמי ביו"ט מידי דאיתיה בשאלה לא קתני כו' דלא קאמר דשבועתו היתה ע"ד רבים דאין לה הפרה ע' בת' מהרי"ק סי' נ"ב ובנובי"ת חא"ח סי' קי"ז ובת' הגרע"א סי' ס"ה.

שם מידי דאיתא בשאלה לא קתני ולא והרי הקדש בבכור, ע' תוס' כריתות י"ג סוף ע"ב ובטו"א לר"ה כ"ח ע"ב ובמש"כ בחידושי לכריתות שם.
שם והרי נזיר בנזיר שמשון ע' נזיר ד"ד ע"א תוד"ה מה ובמש"כ בחידושי שם.
שם א"ר הושעיא המרביע שור פסוה"מ לוקה שנים א"ר יצחק המנהיג בשור פסוה"מ לוקה כו', ע' בת' הרא"ש כלל ב' סי' ט"ז ובראב"ן סי' נ"ה ובס' דברי יצחק מחתני הגאון הצדיק מרא דארעא דישראל מהרי"א הרצוג שליט"א שהאריך בזה מאד.
במשנה אין אומדין אותו אלא במכות ראויות להשתלש, ע' תשב"ץ ח"ב סי' נ"א.
ריב"ן ד"ה מיגו דחיילא. (איסור כולל היינו שאין איסור נוסף על החתיכה אלא כולל אחרים באיסורא כו', ע' נובי"ת חא"ח סי' ק"כ.
ריב"ן ד"ה נזיר שמשון, וקשיא לן ההוא נמי בשאלה איתיה שהיה אביו יכול לישאל עליו כו', ע' מל"ט פ"ב הי"ג מה' גזירות ובת' באר יצחק חי"ד סי' כ"ח.
תוד"ה א"ל כגון. ואולי י"ל דמשכ"ל בהן כגון עפר תיחוח כו', ע' העמק שאלה לשאלתות פ' ויקרא סי' ע' אות א'.

דף כב:

כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרו חדא, ע' בהקדמת שב שמעתתא ובעקידה שער ע"ט ובת' שבות יעקב א"ח ח"א סי' י"א וע"ע בת' הרא"ש כלל י"ג סי' י"ד.
במשנה כיצד מלקין אותו כו' ורצועה בידו של עגל כפולה אחד לשנים ושנים לארבעה כו', ע' אוצר הגאונים לעירובין י"ז ע"ב מה שהביא בזה בשם רב כהן גאון ז"ל וע"ע שם לכתובות דף מ"ה.
שם הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת ה"ז גולה על ידו. ע' בת' שבות יעקב ח"ג סי' ק"מ ובקצוה"ח ס"ס שמ"ח ובמש"כ בחידושי לב"ק ל"ב ע"ב וע"ע בת' דבר אברהם סי' כ'.
ריב"ן ד"ה חזן שמש הקהל ולא שמעתי בו שום משמעות. עמש"כ עה"ג בשם מהרש"ל וע"ע רש"י ברכות נ"ג ע"א ד"ה הא והא ושם ל"ד ע"א תוד"ה לא יענה ובתוס' מנחות מ"ד ריש ע"ב ובסנהדרין י"ז ע"ב רש"י ד"ה ושני חזנין ובשבת י"א ע"א רש"י ד"ה חזן.

דף כג.

ת"ר אמדוהו לכשילקה יקלה פוטרין אותו לכשיצא מב"ד יקלה מלקין אותו כו' (כ"ה גרסת הב"ח) וע' רדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' י"ג.

במשנה כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם שנאמר ונקלה אחיך לעיניך כשלקה הרי הוא כאחיך כו', ע' בת' מהר"ח או"ז סי' קט"ז ובמש"כ בחידושי לעיל י"ג ע"א וע"ע בת' הרמ"א סי' ס"ב ובת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' י"ח ובסה"מ שרש י"ד.
ריב"ן ד"ה אבקתא. כמו מיבק אביק, ע' אוצר הגאונים ח"ב לעירובין י"א ע"ב.

דף כג:

במשנה ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות כו', ע' בס' פני האריה החי ריש ח"ב,
שם א"ר יוחנן חלוקין עליו חביריו על רחב"ג כו', ע' נובי"ת חא"ח סי' קכ"ח.
שם אמרי בי רב תנינן אין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת ואם איתא אידי ואידי בידי אדם הוא ע' בת' אחיעזר חאה"ע סי' כ' וע"ע שאגת אריה סי' ע'.
שם א"ר אדא בר אהבה אמר רב הלכה כר' חנניה בן גמליאל א"ר יוסף מאן סליק לעילא ואתא ואמר א"ל אביי כו' ה"נ קראי קא דרשינן, פי' רב יוסף הקשה מאן סליק לעילא ואתא ואמר דהב"ד שלמעלה פטרו מכרת את מי שנלקה בב"ד של מטה. דילמא לא פטרו הב"ד שלמעלה מכריתות שנתחייב מקודם בשביל המלקות. ועל זה השיב לו אביי קראי קא דרשינן והתורה לא בשמים היא כדאמר ר' יהושע בב"מ נ"ט ע"ב ועפ"ז אין רשות לב"ד של מעלה לחייבו כרת אחר שנלקה. ועמש"כ הגאון מהר"ץ חיות ז"ל בספרו תורת נביאים קונטרס אלה המצות.
שם ג' דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם אלו הן מקרא מגילה כו', ע' אוצר הגאונים בחלק התשובות למגילה דף ה' ובעקידה שער צ"ד.
שם מאי עד בלי די אמר רמי בר רב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, ע' אהל יעקב פ' נשא בפסוק וכל תרומה לכל קדשי ב"י.
שם ויכר יהודא ויאמר צדקה ממני מנא ידע כו' יצתה ב"ק ואמרה ממני יצאו כבושים, עמש"כ בחידושי לב"ק צ"ב ע"א.
שם אמר רבא ממאי דילמא יהודא כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי כו', ע' בת' הגרע"א סי' ק"ד.
שם דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה שס"ה לאוין כמנין ימות החמה ורמ"ח עשה כנגד אבריו של אדם כו'. ע' מה שהאריך בזה בפתיחה לת' חוט המשולש ובת' שיבת ציון סי' ל"ד וע"ע מה שהאריכו בזה הרמב"ם והרמב"ן בסה"מ שרש א' ושרש ג'.

ריב"ן ד"ה אשר יעשה אותם האדם. דמשמע מי שעושה חוקותי כו' הא למדת כל היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, הנה רש"י נשמר בזה דלא תקשה הלא כל העושה ולא עבר עבירה הוא העדר הפעולה ואיך סמיך לה אקרא דאשר יעשה, להכי דהאי אשר יעשה מוסב על העושה חוקותי ואלו הן חוקותי איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו', והשתא שפיר יליף מזה כל היושב ולא עבר עבירה. וע' בהקדמת עונג יו"ט.

רש"י ד"ה ושאילת שלום בשם דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו כו', ע' בקו"א לת' מהרי"ל דיסקין ז"ל סי' ק"ד.

דף כד.

אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, והטעם משום דעיקר היהדות היא על האמונה הטהורה באחדות השי"ת, וע' בס' חרדים פ"א ובדרשות הר"ן ה' ו' ז'.

שוב ראיתי שהרמב"ם בפ"א ה"ו מיסוה"ת כתב כן בהדיא, דאחרי שכ' דתיבת אנכי היא מ"ע ולא יהיה וגו' היא מל"ת מסיק על מי שאינו חושב כן. וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו, וע"ע במשך חכמה לפ' ברכה בפסוק תורה צוה לנו משה ובתשב"ץ ח"א סי' קל"ט ובמעין החכמה דף ט' ע"ב ובזוהר הרקיע בתחילתו ובעקידה שער תשעים.

שם דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא, ע' מסלת ישרים פי"א.

שם לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע, עמש"כ בזה דבר נחמד בחידושי לבכורות ד"ח ע"ב.

שם לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חבירו, הנה בסנהדרין פ"א ע"א סמכו ענין זה אקרא דאת אשת רעהו לא טימא ע"ש, ועכ"פ הוא מדברי קבלה, ואין זה ענין להשגת גבול שקיבלו בהר עיבל כדכתיב בפ' תבא ארור משיג גבול רעהו ופירש"י שם שגונב את הקרקע וכ"כ התוס' ר"פ מרובה בד"ה יצאו קרקעות, והגאון מלבים ז"ל עה"ת שם כ' כי הוא מעבירות החמורות כמ"ש בדור המבול שלא נחתם גז"ד אלא על הגזל וה והאריך בזה ע"ש ועכ"פ השגת גבול הוא בגדר גניבה וגזילה, ועפ"ז נפלאתי על הגאון בעל משיב דבר ח"ב סי' ט' שכתב וז"ל באמת איסור השגת גבול אינו אלא מדברי קבלה כדאיתא במכות דכ"ד לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חבירו ע"ש, ולפמש"כ לא פגע ולא נגע הא דהכא לאיסור השגת גבול דהוא דאורייתא ממש בסוג גניבה וגזילה, ולירד לאומנות חבירו דסמכו ע"ד קבלה משום שגם אל המשיג נוגע לפרנסת ביתו ומאי

חזית דדם חבירו סומק טפי להכי אסמכו אדברי קבלה שהיא רק זהירות יתירה לפנים משוה"ד וצ"ע, וע"ע בת' הרמב"ם דפוס ירושלים סי' שפ"ו ובמסילת ישרים פי"א.
שם נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה כו', ע' עקידה שער כ"ז.
שם כספו לא נתן בנשך אפילו בריבית עכו"ם, וקשה לשיטת הרמב"ם רפ"ה מה' מלוה ובסה"מ עשה קצ"ח דלנכרי תשיך זו מצות עשה וכסתימת הספרי פ' תצא ע"ש, איך יפרנס לדברי ר' שמלאי דהכא וצ"ע כעת, ועמש"כ בחידושי לב"מ ע"א ע"א ולריש מס' ע"ז.
שם כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד להו לכולהו הוא דלא ימוט הא חדא מינייהו ימוט כו', בשאילתות פ' ברכה סי' קס"ו נשתנה הגרסא וע"ש בהע"ש.
שם בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה. הא דלא הביאו פסוקים הקודמים שאמר דוד כל מצותיך אמונה וכן אמר שלמה איש אמונות רב ברכות, אמנם תלו ענין זה בחבקוק מפני שהוא אמר יחיה שהוא חיים הנצחיים לעוה"ב כדכ' בס' סאה סלת במאמר עיקר התורה והמצוה, וע' עקידה שער תשעים.
שם אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה ר"פ דילמא כאבידה המתבקשת כו', באגדה זו הארכתי בדרשותי לפ' נח.
ריב"ן ד"ה כגון ראב"ש, אלמא בחייו היה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה ע"כ פי' דהרגל ההנהגה בחייו עשה עליו כנדר ולפיכך יש עליו קפידא יותר על העדר קיומו, וע' בת' משיב דבר ח"ב סי' ע"ג.

דף כד:

בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו, ע' ספרי פ' עקב פיסקא מ"ג ובמה שהאריך בזרע אברהם שם בכלל האגדה וע"ע בת' שבות יעקב ח"א סוף חלק ח"מ ובתשב"ץ ח"ב סי' פ"ח ובעקידה שער פ"ח.